בין חומות ניו־יורק*)

ספר של מספר עברי מניו־יורק. אין זה ספר הפרוזה הראשון שלו. בחמש עשרה השנים האחרונות פרס שלושה ספרים, סיפורים מקוב־צים, רומאן „כי פנה יום" וספר מס־עות לישראל בעצם מאבק המדינה לחי־רותה. מי שהיה איש העליה השלי־שית, מבוסס ראובן וואלינרוד מן ה־פלוידום הארץ־ישראלי המיוחד, המת־סיס את כתיבתו העברית חיוניות טב־עית.

סימן מיוחד לספר: אין חציצה ניכ־רת, גלויה או נעלמת, בין יצירתו הפ־לוגאית של ר. וואלינרוד באמריקה ה־צכונית ובין זו שיצר, כאן, בישראל, במקום, גידולה הטבעי של הספרות העברית בת ימינו. תיוניות זו שופעת כדבר המובן מאליו, גם שלא בלבוש העברי. היא חלק מובן מאליו של ה־יצירה העברית הפרוזאית החדשה ו־כותבה הוא איש בגיל למטה מחמשים שנה, שהבליח לייחד לגונו מקום ב־פאלייטה הרבגונית של הפרוזה העב־רית.

מובן שאסור לנו להסיח את הדעת מן הסיכה המתגברת שבה עושה המ־ספר. עלינו להביא בחשבון את סאון המציאות האמריקאית, המשתיקה במ־לוא כבדה כל ביטוי אחר. אף את הב־דידות המכבידה של חיי סופר עברי הרחק־הרחק ממולדתו, יש לצרף לכאן, או אז נדע לעמוד, במפורד מן ההערכה הספרותית של גובלות אלה, גם על הדבקות הנפשית של מי שספרותו ה־עברית עיקר גדול בחייו.

אין גאלריה עשירה ביותר של אוכ־לוסין מצטיירת בשמונת הסיפורים, ש־כמה מהם משתרעים על עשרות עמו־דים, וכן ברשימות הסיפוריות הקס־נות. למעשה תוארו כאן שני אבטי־פוסים: א) האיש הקשיש שעלוביו ר־שנו. בגרותו עברו עליו תוך מאבק לבו־יש עמדה ויציבות בסביבתו. הח־דשה, בפסופו של דבר הוא רואה כי־צד חיין מתחמקים ללא המשך; ב) ה־איש הצעיר, יליד אמריקה המאמ־ץ את פרצופו העממי לאם בור־רת החיים. הניאומנים רבים כמוהו, אלא שהנימה הפסימית המרעידה היא אחת וכמעט ונסתתמו כל שבילי התקוה.

בלגל עצום ורק סובב והולך — הוא אמריקה. עם תנופתו של בלגל זה, ב־עיבורו שלו, מסתופפים הבריות. הראי־שונים, אלה שהגיעו לארץ החדשה, דהומי הקדש, שחופי הזר, מנסים ל־הרים קולם, להדעיך את תכיעת המסר־רת שנשאוה עמהם בדמם מן ה„מולדת הישנה" ולהסתגל אל הסביבה. דומה הנה הצליחו להיות לחלק מן המער־בות הממממת, המקיצפה והמשתלשלת במהירות הבזק. עלה. בידם להתמרק, להשתפשף, להעלות ליכוש, להשיר מ־על עצמם את טיח הנושנות ולהיות ל־מטבע חדש ונוצץ. כמה הם כלים ל־השכיח את התמוך, לשלוין את קלי־פות הנוכר המיוחדות ולהטמע כתוך יום שאר הנעמים העממים השונים, ש־נתלכדו כאן בנ־יורק. כור־ההיתוך ה־מלובן, כבשן השכחה השורף ומכלה את כל שהיה. דומה הנה הצליחו ב־כך. הם כבשו להם עמדה ברובם, עלו מן התחתיות, ובבדקם את עצמם לאור הסקיעה מתגלה, שמשחק הגורלות ש־להם היה כולו הפסד. מן העבר נפלטו אל העתיד לא הגיעו. הבנים שוב אין להם עניין בהם ובעולמם. דרכם שונה, מבולבלת על ידי הנרמים החדשים, ש־התחילו מבצבצים וגורפים גם אותם. אם יש מי מבני הדור החדש, המכוון דרכו לדרך הוריו וזיק של אורם מגיה בו עליו, הרי גם דרך זו משובשת ו־משתבשת כמאלה.

המסקנה, כמובן ממילא, היא: אין שום עתיד לישראל באותה ארץ גדולה וברוכה. כל העשייה האלומית מתמצית באישיותו של אותו מיל חתו: של לואי שוקן בסיפור „בשתילי זיתים", סיפור על המשפחה היהודית, שגם התילתה לא היתה איתנה, כשהיא מתפוררת ו־אתפרדת לאבק. נטול כל עצמיות, גם מישות וגם היהודית, בור ועם הארץ, הוא נעשה עסקן ב„מרכזי", מוכר כר־שיסי תפילה לימים נוראים ומערבב ענ־יני סחורה עם דת. והלו נראה בכל הבריחה הזאת של סוגק זבוני כ„יסוד חיוביב ביותר. והוא הוא המסיף בל־שון זו על היהדות:

„חדרי צריך להיות הנדי — הוא מ...הב — יהודי צריך לזכור את צור מחצבתו. ראיתי אפילו סינאגוגי. וחב־ר־ל. נגרם באים לשמוע את נאומו של ר„ראבי". יהודי צריך להיות יהודי. היהודים נתנו לאנושות את הטוב. זה נעלה. אתה אל כל האנשים הנדולים. מוסר ההדות הוא הנדול והנשגב בעולם. לו־ל. היהדות לא היתה לנו החוקה של אמריקה. צריכים אנו ללמוד את היה־דות".

ואם כי אחדים מן הסיפורים שבספר הגיעו לאמריקה חדורי אידיאלים ש־לה־לם על תיקון חיי האדם וחיי עצמם כיהודי, ורצו להתישב על הקרקע, ה־רי שוף תלוטותיהם והאידיאלים שלהם מאבק. לא אל הקרקע הגיעו ולא אל עצמיות לאומית בצו. הכל נשחק ו־נשחן. והעיקר — הבנים מתפרחים ר־אינם. זקנה, עירירות, עצבות והתיה ב־תוך הבוהו. והיינו הך אם זה אותו פוקק ראש המשפחה ב„שתילי זיתים" או ציימיין ב„בליל פרידה", או כל המד־דמנים לבתי מלון במקומות קייט (מ־קום מפגשים מחובב על המחבר). וא־פילו הסיפוס החיובי, בכיבוכו, של ג„יק המסליא בסיפור „ביתו של ג„יקר", אף הוא אינו מגיע אל קצת רוחת־דעת עממית, אלא משהוא מבליט את ההנת־קות מאותה מסורת יהודית ויחסנות משפחתית בהתקרבו אל הערב רב מב־ני הפרברים. ובתו רוזאלין, שדומה הנה מצאה משען ומטבח באהבת בנו של מורה עברי, גם עוומה נחרב בנפול אהובה במלחמה והבא במקומו הוא כבר אחר לגמרי.

ומכאן אותה עצבות חזרותה על פני הספר. עצבות שמצטרפת לה ליר, ה־דקה, שביטויה אינו בתיאורי הלך־נפש מיוחדים אל בהרהורים פסיכולוגיסטיים רבים, אלא היא באה כדי סיפור והמ־שכו. הריציידבים המחשבתיים המשר־לבם בסיפורים אף אלה נתונים במעגל הסיפור. ואפילו אין שסע מא־רעות, אלא רמזים בלבד, ואפילו אין התפתחו־יות דראמאטיות אלא רישומי קוים, ה־רי הסיפור עצמו נינר באפיק משלו. משתי מן המסורת הסיפורית משל. ב־ימים ערב מלחמת העולם הראשונה, ב־עיקר זו שהשתקפה בסיפורי דוד בר־גלסון וה„נסתר", מורגשת כאן. הד־ממה אחר אם משב הרוח הנינה ר־היא מתעצמת שעה שאנו, לפי טבע תחושתנו, מצרפים למושב ארצות הב־רית את הנעש ואת שלהבות הסרכרים. וכן כל כמה שאנו משיגים מתוך עיון בספרות המעולה של המדינה הזאת, ואולי כאן הוטלנו לתוך ארץ אחרת, שנוהגים בה חוקי גראביטאציה אחרים, ומיזור ודוחה ומושך כאחד.

ומשום כך נראה שהצליחו בידי ה־מספר תיאורי הסיפוסים השליליים ל־חלוטין, אלה שאבד כל משענם וכל תקצם המקובל בחיים, כמו אותו סרי־פיסור בסיפור־הסיליטון „החיוך", וב־יחוד הברנש חילי בסיפור „בצל החר־מות". ואגב: נמצא סיפור זה, שאינו נקי מאבק, מילודראמאטיות, כמובחר בין שאר הסיפורים שבספר, והוא נתון בטון כבוש ואחיד, דרוך מראשיתו ועד סופו, וחילי הוא היהודי, שאבד פרצו־מו יהודיו וגם האנושי, בשר מבשר העולם התחתון של ניו־יורק, „בוטל־צר" בימי איסור מכירת המשקאות ה־חריפים, ואחר־כך עוסק בקוקאין, אלא שחים אהבתו לאשתו ולבנו, אהבה יהו־דית בסיפורים כל כך עומד לו אף בימי רדתו עד שאול תחתיה בהיררכיה המעמדית של ניו־יורק. גם שאר הסי־פורים נותנים אותותיהם, כגון האישה קרוליין, בת־אירים, אביה של זו, והאי־חרים. כאן בא על הביטוי היאות, העצ־מאי ביותר כוחו הסיפורי של ר. וואי־לינרוד. קו הגבול שבין הקיום הנורי־מאלי והבלתי נורמאלי הוא מקור חיר־ניותו של סיפורו. והא ראיה, בכמה סיפורים אחרים שבהם הסיפוסים שכי־חים ונבלים, כגון זה „בארבעת החוד־רים שבוויליאמסבורנ", לא יצא מתחום המקובל והשגור. ובסיפור ששום אחר, שבהם שוב באים לידי גילוי אנשים שהחיידים נמקה כאילו מאליה, כגון „שני האחים ונרטרוד", עולה החום הסיפורי גם כוחו המעצב.

הלשון הסיפורית אינה נתונה במס־גרת הלשון המסולגנת, המחובבת כל כך על חלק המסופרים הצעירים שלנו. היא שפיטה ופשוטה זו היא גם חיינה ויחודה. הנוש כאן ספר סיפורים, שעם שמץ השוני שבהם ובנושאם, הם מע־דים על יכולת מאופקת להעלות סיפור עברי לפי מתכונת מקובלת ללא הגזמה בתיאור ובמגמה.

*) „בין חומות ניו־יורק" סיפורים מ־את ראובן וואלינרוד, „מוסד ביאליק", ירושלים.